

Dokumentation från Kulturmiljödagen 2024

Tema: Kulturmiljöer i samtiden

Länsstyrelsen
Kronoberg

Titel: Dokumentation från Kulturmiljödagen 2024 – Tema: Kulturmiljöer i samtiden

Författare: Gisela Andersson, med seminarierreferat av Julia Chirokova, Veronica Trygg och Birgitta Warodell, samtliga Länsstyrelsen

Diarienummer: 436-6590-2024

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Gunilla Lindbladh, Länsstyrelsen, med foto av samtliga föredragshållare vid Kulturmiljödagen 2024.

Foton: Länsstyrelsen

Innehåll

KULTURMILJÖDAGEN 2024.....	4
Program för Kulturmiljödagen 2024	5
REFERAT FRÅN KULTURMILJÖDAGEN	6
Välkommen till Kulturmiljödagen 2024	6
Inledning.....	7
Byggnadskultur i samtiden	8
Panelsamtal – Varför blir det inte som planerat?.....	10
Alvesta kommuns arbete med kulturmiljöer	12
Seminarier och stadsvandring.....	14
Postmodern bebyggelse	14
Platsutveckling av Inglinge hög	17
Det gröna kulturarvet i planeringen	19
Workshop om mötesplatser	21
Stadsvandring på temat postmodern och nymodern bebyggelse	23

Kulturmiljödagen 2024

2024 års Kulturmiljödag genomfördes torsdagen den 24 oktober 2024 på Konserthuset i Växjö. Denna dokumentation är en sammanställning med referat och foton från de föredrag och seminarier som genomfördes.

Temat för Kulturmiljödagen 2024 var *Kulturmiljöer i samtiden*, och dagen arrangerades för sjätte året i rad. Målgruppen för dagen var bred och totalt var 82 personer anmälda till Kulturmiljödagen.

Deltagarna representerade 35 olika organisationer med tjänstepersoner hos Riksantikvarieämbetet, i kommuner, inom akademien, via olika Länsstyrelser, i regioner, företagare, ideella organisationer, politiker, privatpersoner, inom och utanför Kronobergs län.

Av deltagarna var 63 procent kvinnor och 37 procent män. Bland föredragshållarna var 57 procent kvinnor och 43 procent män.

Glada föredragshållare vid Kulturmiljödagen 2024.

Program för Kulturmiljödagen 2024

- 08.30 Landshövding Maria Arnholm hälsar välkommen
- Inledning**
Heidi Vassi, länsantikvarie
- Byggnadskultur i samtiden**
Byggnadskultur, vad är det? Enligt PBL är byggnadsnämnden uppgift att verka för en "god byggnadskultur". Samtidigt har EU lanserat begreppet "Baukultur". Professor emeritus Claes Caldenby, Chalmers, ger sitt perspektiv på vilka möjligheter detta kan innebära, rätt tolkat.
- 10.00 Kaffe och mingel
- 10.30 **Panelsamtal – Varför blir det inte som planerat?**
Samtalet tar sin utgångspunkt i att det som byggs inte alltid motsvarar förväntningarna. Vad beror det på? Vilka är planeringsförutsättningarna? Hur för man dialog om gestaltungsfrågor i planeringen?
Claes Caldenby, professor emeritus Chalmers
Therese Lindström, planchef Alvesta kommun
Leila Aalto, länsarkitekt Länsstyrelsen Kronoberg
Samuel Palmblad, byggnadsantikvarie Kulturparken Småland
- Alvesta kommuns arbete med kulturmiljöer**
Per Ribacke (S), kommunstyrelsens ordförande
- 12.00 Lunch
- 13.15 **Introduktion till eftermiddagens aktiviteter**
- Välj seminarium eller stadsvandring**
- Postmodern bebyggelse
  - Platsutveckling av Inglinge hög
  - Stadsvandring på temat postmodern och nymodern bebyggelse
- 14.45 Kaffe och mingel
- 15.15 **Välj seminarium eller stadsvandring**
- Det gröna kulturarvet i planeringen
  - Workshop om mötesplatser
  - Stadsvandring på temat postmodern och nymodern bebyggelse
- 16.30 Dagen är slut

Referat från Kulturmiljödagen

Programmet för Kulturmiljödagen 2024 innehöll ett flertal olika programpunkter på temat kulturmiljöer i samtiden. I detta avsnitt följer referat från respektive programpunkt och seminarium.

Välkommen till Kulturmiljödagen 2024

Landshövding Maria Arnholm hälsade alla deltagare och medverkande välkomna till Kulturmiljödagen 2024, den sjätte i ordningen.

Maria inledde med att lyfta att detta är pulsen i vår stad, och gjorde en jämförelse med den ukrainska kommunen Sumy vars chefsarkitekt har berättat att nu förbereder de för freden och för att återta stadsmiljöerna. Svenska kommuner hjälper här Sumy och andra ukrainska kommuner med återuppbyggnad. Drömmar håller människor vid liv, i Ukraina och i Sverige. Det stämmer även in på Kulturmiljödagen, där vi har turen att få bygga något som inte riskerar att hotas.

Stadsmiljön är viktig i alla kommuner, och Maria avslutade med att reflektera över några av de kommunbesök hon gjort de senaste veckorna, där varje samhälle och ort har sin stadsmiljö, en miljö som bygger på historia och samtid, precis som temat för årets Kulturmiljödag.

Maria Arnholm hälsade alla välkomna till Kulturmiljödagen 2024 och Heidi Vassi höll i inledningen och var dagens moderator.

Inledning

Länsantikvarie Heidi Vassi inledde Kulturmiljödagen 2024 med att hälsa välkommen och ge praktisk information om dagen och om programmet.

35 olika organisationer deltar vid årets Kulturmiljödag, vilket närmar sig rekord. Information, inspiration och utbildning är en viktig del av dagen, på temat kulturmiljöer i samtiden.

Heidi berättade att **kulturarv** omfattar alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna. **Kulturmiljö** avser de avtryck som de mänskliga aktiviteterna genom tiderna avsatt i den fysiska miljön.

Går det att fånga samtiden? Det krävs distans och behövs djup kunskap och fakta om det som varit för att kunna förstå det vi befinner oss i idag, lyfte Heidi. Under Kulturmiljödagen ges en orientering i olika perspektiv, utifrån kulturmiljöer i samtiden.

Heidi Vassi, Claes Caldenby och Maria Arnholm inför Kulturmiljödagen 2024.

Byggnadskultur i samtiden

Byggnadskultur, vad är det? Enligt PBL är byggnadsnämnden uppgift att verka för en ”god byggnadskultur”. Samtidigt har EU lanserat begreppet ”Baukultur”. Professor emeritus Claes Caldenby, Chalmers tekniska högskola, gav sitt perspektiv på vilka möjligheter detta kan innebära, rätt tolkat.

Heidi Vassi presenterade Claes, och berättade att han, utöver att vara professor emeritus, är en i redaktionen för tidskriften *Arkitektur*. Hans forskning är inriktad på nyare arkitekturhistoria, framför allt efterkrigstidens svenska arkitektur. Claes är en flitig skribent, med närmare 100 böcker och 1 000 artiklar, och en engagerad folkbildare. Han är intresserad av såväl arkitekturhistoria som stadsbyggnad och byggnadsteknik.

Claes inledde med att lyfta att enligt PBL ska byggnadsnämnderna verka för en god byggnadskultur. PBL ger samtidigt ingen förklaring till vad en god byggnadskultur betyder, utan lämnar det till varje byggnadsnämnd. Hur sker detta undrade Claes, en fråga alla deltagare tog till sig.

År 2018 samlades EU:s kulturministrar om en Davosdeklaration, om vikten av en god byggnadskultur. Vad innebär då en god byggnadskultur? Begreppet finns dokumenterat sedan 1915 i Sverige, och sedan 1974 finns ett Centrum för byggnadskultur vid Chalmers. Samtidigt saknas definition vad begreppet innefattar. Byggnadsvård och nybyggande hör nära samman, med att se till hela bebyggelsen och vårda densamma. Stadsbyggandet reglerades i Sverige redan år 1874, noterade Claes.

Claes gav flera exempel på så kallad vardaglig arkitektur och bebyggelse, från barnhem till nya centrum, där det i Sverige hade utvecklats en framgångsrik arkitektur. En viktig del här var en tidig professionalisering av arkitekturen, med utbildning, lärlingskap och tidskriften *Arkitektur*, vilket bidrog till internationellt renommé.

En svensk bostadsritarkultur utvecklades under 1950-talet, i guldåldern för svenskt bostadsbyggande, vilket även resulterade i en form av industrialisering av bostadsbyggandet. Det handlade om att bygga mer men med mindre arbetskraft. Ett intryck av rymlighet skapades i de nya bostäderna, med ett samband mellan vardagsrum, matplats och sovrum i en 2-rumslägenhet.

Claes presenterade arkitekturens fält (efter Bourdieu), från skönhetens tillflyktsort, till professionalism och produktionsanpassad projektering, där teknik och ekonomi ofta dominerar arkitekturen, men där personer som arbetar med arkitektur hellre ser till det konstnärliga. Claes lyfte kyrkobyggandet som ”skönhetens tillflyktsort”, jämfört med cityomvandlingen i Stockholms stad, med målet ”för en funktionsduglig stad”. Det finns även gott om exempel på god arkitektur, där byggnaden satts

på kartan, inte minst i nyttillkomna museer, trädgårdsstäder, arenor (som Globen), Turning Torso i Malmö med mera.

I Göteborg, Claes hemstad, har det de senaste tio åren byggts många höga hus. Idag kallas staden i PR-sammanhang för "Growthenburg", som lilla Shanghai med alla nya byggnader. Dessutom pågår ytterligare projekt för bygge av än fler höga byggnader, ofta med handel i bottenvåningen och bostäder ovanför.

Var befinner vi oss då idag? Claes lyfte att arkitektutbildningen har akademiserats, tidskriften *Arkitektur* har ekonomiska problem, nätsurf har ersatt lärlingskap, planeringen av stadsbyggandet är exploatörsdrivet och byggprocessen ett oligopol. Hur kan vi här odla en god byggnadskultur? Claes presenterade den artikel han just fått publicerad i tidskriften *Arkitektur* (5, 2024), där ett trygghetsboende i Borås och ett gymnasium i Malmö visar att det är fullt möjligt med ett byggande som är anpassat efter befintlig bebyggelse och med en rimlig budget. En byggkultur växer underifrån, och vi är alla bärare av kulturen. Den blir aldrig färdig, utan vi har ett ständigt pågående "kulturbygge" avrundade Claes med uppmaning till alla att börja där vi är och med sprickorna i muren.

Claes Caldenby under föredraget om byggnadskultur i samtiden vid Kulturmiljödagen 2024.

Heidi och Claes förde avslutningsvis ett samtal där deltagarna involverades. Claes tog upp att hållbarhet och byggnadsvård hänger ihop tillsammans med byggkvalitet. Vi har ofta de byggnader vi behöver, och den bästa byggnaden är den som redan är byggd. Låt oss ta vara på dessa byggnader. Om vi bygger, ska vi bygga mer hållbart, och här är trä ett byggmaterial som många uppskattar, interiört och exteriört, lyfte Claes.

Inför byggnadsvårdsåret 2025 skriver Claes en bok, med jämförelser av stadsbyggandet under 1970-talet och idag, med storskaligt byggande, till tvärbromsning i byggandet och hög arbetslöshet bland arkitekter. Detta

samtidigt som hållbarhetsaspekter funnits med hela perioden. Det finns en hjälp i att lära av historien, hur gjorde vi då och hur kan vi agera idag.

Panel samtal – Varför blir det inte som planerat?

Panel samtalet, under ledning av Heidi Vassi, tog sin utgångspunkt i att det som byggs inte alltid motsvarar förväntningarna. Vad beror det på? Vilka är planeringsförutsättningarna? Hur för man dialog om gestaltungsfrågor i planeringen? Panelen bestod av:

- **Claes Caldenby** – professor emeritus, som nyss föreläst.
- **Leila Aalto** – länsarkitekt och enhetschef för hållbar samhällsplanering på Länsstyrelsen.
- **Therese Lindström** – planchef på Alvesta kommun som hanterar frågor från strategisk planering till utformningskrav i detaljplaner.
- **Samuel Palmblad** – 1:e antikvarie vid Kulturparken Småland samt lärare vid Linnéuniversitetet.

Heidi Vassi, Leila Aalto, Samuel Palmblad, Claes Caldenby och Therese Lindström under panel samtalet vid Kulturmiljödagen 2024.

Heidi inledde med att ge ett exempel från Alvesta kommun. I samhället Lekaryd har kommunen just genomfört en planering, i ett område av riksintresse med orörd mark. I planprogrammet illustrerades att det planerades för en bebyggelse, där bilder fanns med på en Smålandsstuga som exempel på hus som kunde byggas. Sockenrådet har nu lyft att det

första huset som byggdes följde planritningen, men inte de övriga husen, samt vad hände även med charmen, när den orörda terrängen försvann.

Varför uppstår det missnöje med det som byggs undrade Heidi? Leila lyfte att det finns olika tankar, från plansidan till de som bor i området. Dessutom får varje byggare bygga som de önskar, utifrån detaljplanen. Samuel upplevde att gestaltningar och illustrationer visar en bra bild, men entreprenörerna tar över vid byggandet så bilden stämmer till slut inte med verkligheten. Claes tog upp att det kan även bli mycket bättre än man tänkt sig, även om du inte känner igen dig i den bild som visas. Arkitekterna kan också vara tvungna att släppa gestaltningen, från förfrågningsunderlag till bedömningar. Arkitekter har också fjärmats från byggprocessen under lång tid. Therese lyfte att många olika delar spelar in, där dialogen är viktig. Att det också kan ha gått en lång följd av år från det att planen togs fram till dess att den kan realiseras, är också en viktig del. I Lekaryd tog det upp till tio år.

Går det då att matcha förväntningar? Claes menade att tankar om smålandshusen inte är nya, inte minst var det under 1970-talet populärt med lokalt anpassad bebyggelse. Det finns en motsvarande pendelrörelse idag, med Sverigehuset. Typhus har flera fördelar, med prisbild, samtidigt som lokalt anpassad byggnation är viktigt. Samuel berättade att de arkitekter som under 1970-talet hävdade kvalitet, miste uppdrag. Entreprenörerna tog över. Materialkvalitet är viktigt, och idag har vi tyvärr gått ifrån samtal om detta till prisbild. Människor ser kvalitet utifrån hållbarhet, inte underhållsfritt utan kvalitetsmässigt.

Handlar allt om tycke och smak? Det är viktigt hur det ser ut lyfte Leila. Vi tycker olika, men det finns en profession som ser proportioner, som ser platsen där byggnaden finns. Det kan samtidigt vara svårt att föreställa sig hur allt detta gestaltar sig innan byggandet är klart.

Ser vi till infarter till våra samhällen så täcks dessa av stora svarta byggnader. Det har alltid kostat att bygga hus, men idag styr entreprenörer att vi bygger billigare, tyvärr på vackra platser och utefter viktiga infarter lyfte Samuel.

Therese berättade att kommunen är med i hela skedet, från planering, utförande, gestaltning till genomförande. Viktigt med den satsning på gestaltad livsmiljö som Boverket gör, i och med att processen är lång. Leila lyfte att vi har översiktsplaner och detaljplaner, men kanske saknas någon planering däremellan? Planinstrumentet bygger på att ta fram nya områden att bebygga, inte om hur det hänger ihop men andra byggnationer och befintlig bebyggelse. Långsiktig hållbarhet är viktigt lyfte Claes, och ser att det finns behov av en förändring av avskrivningsreglerna, för att undgå kortsiktiga lösningar.

Hur vill vi bo? Samuel tog upp att husköpare vill bo i närheten av grön-

ytor, med rörelser i området, fin arkitektur, sjönära och med hus i färg, inte de gråa ladorna. Att komma till en plats, med olika drömmar, ger energi berättade Leila. Vad är vackert? Vad är fult? Therese betonade att kommunen vill komma in i ett tidigt skede, just för dialog om hur byggandet ska se ut.

Hur tar man då tillvara på platsens förutsättningar? Hur ska man tänka med det befintliga som finns på platsen? Samuel berättade att arbetar man på en mindre tätort tycker många om området där man bor. Att se sig om skapar ett intresse för platsen där man bor, och om vad som händer med materialkvaliteter om dessa inte tas tillvara på.

Hur ska det gå till att få en god gestaltning? Claes menade att det man inte känner igen ska man vara nyfiken på. Ett pågående samtal har förts i 2 000 år om arkitekturen i samhället, ett samtal som fortsätter. Här är samspelet mellan arkitekter och byggnadsantikvarier viktigt, där varje part måste lära sig tänka som den andre. Leila tog upp att alla detaljer inte löses i detaljplanerna, men tanken här bör vara ett hundraårs-perspektiv. Byggnader från 1940-talet har byggts om en hel del, men samtidigt består de, i samma terräng, med samma skala, så vissa delar behöver vi styra i ett visst skede. Samuel poängterade att här behövs, i alla kommuner, en stark stadsarkitekt, för att säkra en god gestaltning.

En viktig aspekt av gestaltningen är finansieringen av byggandet. Ekonomi kan drivas både kort- och långsiktigt. Ett centralt problem här är att entreprenörens ansvar tar slut när byggnaden står på plats lyfte Claes.

Heidi avrundade med att deltagarna fick ställa frågor till panelen.

Alvesta kommuns arbete med kulturmiljöer

Varje år bjuds en av länets kommuner in för att reflektera över det egna kulturmiljöarbetet i kommunen. I år hade turen kommit till Alvesta kommun, med Per Ribacke som är kommunstyrelsens ordförande (S). Per är även vice ordförande i kommunalförbundet Sydarkivera. Han brinner för ungdomsfrågor och sociala frågor. Länsråd Malin Almqvist samtalade med Per om kommunens arbete med kulturmiljöer. Malin berättade inledningsvis att hon som ung flicka hade en dröm om att ha en talk-show, och det får hon utlopp för i dag. Den fluffiga, orangea soffan hon drömde om fanns dock inte på scenen idag, men väl två barstolar.

Malin inledde med att berätta att hon som bakgrund inför intervjun och samtalet hade kollat upp Per på Google samt hört med vänner om vem Per är. Svaren Malin fick av Google och hans olika vänner var att Per älskar gemenskap, gillar utveckling framåt, är nyfiken och vill göra saker

tillsammans, Han har fått ett lugn i Alvesta kommun, och en miljö där drivet är framåt.

När det gäller kulturmiljö så är det något som ska vara kvar över tid, det vill säga långt mer än en mandatperiod. Här är den gemensamma viljan viktig betonade Per. Att få vara med på hela resan hade varit idealt, även om det är omöjligt. Per lyfte att han önskade att man kunde säga att du som politiker har avgörandet, men så är inte fallet, vi gör det tillsammans med tjänstepersoner och på medborgarnas uppdrag. Finns många intressen som pockar på, och politiken är alltid involverad. Här lyftes byggprocessen, att den tar tid och att den bidrar till både spännande och många tyckanden.

Malin Almqvist i samtal med Per Ribacke om Alvesta kommuns arbete med kulturmiljöer.

Per berättade att han bor i ett en- och halvplanshus, precis som Malin, ett hus byggt på 1970-talet. Modernt enligt Per, men hans barn säger huset är omodernt.

Hur kan man använda kulturmiljöfrågor i ett utvecklingsperspektiv? Per lyfte att han är engagerad i kulturmiljöfrågor, i lokal utveckling och i bevarande av kulturhistoriska värden. Att bevara och utveckla kulturmiljöer för att stärka det lokala engagemanget och turismen är viktigt. Gärna att hitta ett tankesätt hos kommuninvånarna så att de blir stolta för att komma från Alvesta. Här är kulturmiljön till hjälp lyfte Per.

Var skulle kulturmiljöarbetet vara ett hinder? Per kommenterade att kulturmiljöer är i betraktarens ögon. Som politiker är det viktigt att ha allmänheten med sig, och tvärt om, det är ett hinder om kommuninvånarna har en annan syn på kulturmiljöfrågorna. Det handlar inte bara

om hus, utan om hur vi verkar idag och historiskt. Dialog är här en del, som ju även ingår i kulturmiljöstrategin. Ska detta genomföras mer systematiskt, med invånardialoger, så måste många fler invånare engageras än i dag.

Läktaren på Virdavallen invigdes nyligen som länets senaste byggnadsminne, och det första med idrottsbakgrund. Dessutom ett medborgarinitiativ. Per är samtidigt kluven till frågan, där medborgarnas synpunkter kan ställas gentemot verksamheten. Planen från början var nämligen att läkaren skulle rivas.

Malin avslutade med att tacka Per för att han (fiktivt) suttit i hennes fluffiga orangea soffa vid denna talk-show.

Seminarier och stadsvandring

Vid Kulturmiljödagen 2024 fanns efter lunch möjlighet till valbara aktiviteter, med seminarier och stadsvandring.

Postmodern bebyggelse

Under seminariet om postmodern bebyggelse medverkade Cathrine Mellander Backman, Anna Ahlberg och Cecilia Lagerfalk Rooth.

Cathrine Mellander Backman, Cecilia Lagerfalk Rooth och Anna Ahlberg inför seminariet om postmodern bebyggelse.

Cathrine Mellander Backman är utredare/senior advisor vid Riksantikvarieämbetet. Cathrine är filosofie doktor i konstvetenskap med inriktning på arkitekturhistoria och är verksam som utredare med inriktning mot arkitektur och bebyggelsefrågor.

Anna Ahlberg och Cecilia Lagerfalk Rooth är bebyggelseantikvarier vid Länsstyrelsen Västmanland. Båda har lång erfarenhet av att arbeta i länet. I samverkan med olika regionala aktörer har de drivit ett flertal kunskapsuppbyggande projekt, däribland *Modernismen i Västmanland* samt med att ta fram nya kulturmiljöunderlag i länets kommuner. De har även haft möjlighet att stödja Västerås kommun i arbetet med att uppmärksamma den postmodernistiska bebyggelsen. Till vardags arbetar de huvudsakligen med att tillståndspröva byggnadsminnen, förvalta det statliga kulturresevatet samt att fördela bidragsmedel till angelägna projekt.

Postmodernism

Cathrine Mellander Backman berättade att postmodernismen omfattar perioden cirka 1970 till 1995, men även en längre tidsperiod sedan andra världskriget kan räknas in. Perioden speglar bland annat hämmad framtidstro och utveckling efter kriget, och den berör arkitektur, konst, filosofi med mera.

Är detta en egen stil eller utveckling av modernismen? Det handlade bland annat om att återupprätta arkitekturens traditionella former och färgsättning. Exempel som lyftes var Portland Building 1982, som på den tiden var helt avvikande och sågs som ett avståndstagande från utveckling av modernismen. Rivning av stora bostadsområden gjorde en stor påverkan, och motsvarande rörelse finns även i Sverige.

På 1960–70-talet var arkitekturen i kris. I filosofi motsvarade detta "estetisk moralism" och fenomenologi, "att avkoda" och lade grunden till postmodernism. Olika begrepp som pastisch, symboler, kommunikativ arkitektur tog vid, inklusive "dekonstruktion". Alternativa och för tiden annorlunda material användes. Postmodernismen kännetecknades också av starka färger och lekfullhet, med arkitektoniska detaljer som utdragna tak.

Arkitekturen gick under 1970-talet från progressiv till pompös. På 1970-tal kunde arkitekturen kännetecknas som humanistisk och demokratisk, men sedan förlorade den sin kritiska ton, lyfte Cathrine. Klassiska detaljer (som kolonner) förvrängs, och utvecklas till kommersiell, överbelastad, pompös arkitektur.

Kritisk regionalism är inriktningen inom postmodernism som är långt mindre känd. Naturliga, kvalitativa material används. I Italien utvecklades klassicerande formspråk som ändå såg ut som en fortsättning av moder-

nismen, med förenklat formspråk och dylikt, vilket gav en grafisk effekt.

Vid Arkitekturbiennalen 1980 var postmodernismen på bred front. Arkitektur, konst och design, men detta blev också "början på slutet" – allt blev ganska likt varandra.

I svensk kontext visades ett ökat intresse för byggnadsvård, för bevarande och för historiska stadskärnor, som stadsdelen Haga i Göteborg, 1986, är ett exempel på. Här gjordes anpassning till platsen, med historiska referenser som stadsdelens parkeringshus.

Som exempel på stadsplaner och bostadsområden lyftes Upplands Väsby, med tät, småskalig bostadsbebyggelse. Den fick mycket kritik på sin tid, och färgen var tillbaka på allvar.

Kommersiella byggnader och kontor, exempelvis i Uppsala och Vasamuseet, lyftes av Cathrine som bra exempel. Riksantikvarieämbetet funderar nu på att förklara Vasamuseet som statligt byggnadsminne.

Postindustriell arkitektur innebär en omläggning av gamla industribyggnader till kontor, där Norrköpings industrilandskap är ett gott exempel. I stället för att riva gamla industrilokaler, så integreras de i ny bebyggelse.

Projektet *Modernismen i Västmanland*

Anna Ahlberg och Cecilia Lagerfalk Rooth, Länsstyrelsen Västmanland, presenterade härefter projektet *Modernismen i Västmanland*, ett projekt med fokus på modernismens bebyggelse, historia och kulturarv. Anna var under projektet genomförande projektledare vid Västmanlands läns museum, och hade därför den "hatten" på vid presentationen under seminariet.

Västmanland är ett industrilän, med stort hopp för framtiden under 1930–1970-talen. Som inledning till projektet genomfördes en kartläggning i kommunerna, med syfte att etablera en plattform för arbetet framåt i länet. Allmänheten, fastighetsägare, planerare, bostadsbolag, politiker med flera var målgrupperna.

Projektet bjöd inledningsvis sig till parterna, för samtal om varför byggnationen skett, för att få fram berättelser. Bebyggelsen under tidsperioden var nämligen utsatt för stora förändringar, och många personer finns ännu kvar med minnen från tiden, minnen som dock hittills inte hade blivit dokumenterade.

Projektet delades in i tre arbetsområden: moderna berättelser, den värdefulla modernismen och livet i det moderna Västmanland. Eftersom en samlad berättelse saknades så gjordes en kommunvis översiktlig sammanställning av fysiska uttryck. Projektet lyfte även råd och riktlinjer, med vad som är typiskt för perioden. De planeringsunderlag som

fanns speglade sällan aktuell tidsperiod, med modernismen. Sju av tio kommuner har nu tagit fram nya planeringsunderlag, där allt detta ingår. I och med det stora kommunala intresset har tre ytterligare projekt initierats, med fokus på offentlig konst, tillsammans med projekt om modernismen i Svenska kyrkan.

Att sprida kunskaper om modernismen har varit en viktig del i arbetet, med föreläsningar, andra utbildningsinsatser och dokumentation. Erfarenheter från projektet visar att processen tar tid, liksom samverkan. Resultaten av insatsen är samtidigt goda, med kunskapsuppbyggnad och en större medvetenhet hos parterna genom långsiktighet och förankring. De kulturhistoriska värdena har utmanats i projektet, och resulterat i ökat kännedom om material och behov av bevarande inför framtiden.

Platsutveckling av Inglinge hög

Att använda och utveckla platser bidrar till att kulturarvet hålls levande. Hur såg designprocessen ut och vilka anpassningar behövde göras när förslaget till ett utomhusmuseum vid fornlämningen Inglinge hög i Ingelstad togs fram? Detta lyftes vid seminariet om platsutveckling av Inglinge hög, där Frans Gillberg, senior landskapsarkitekt vid Liljewall arkitektkontor, medverkade. Frans verkar som gestaltningsansvarig, uppdragsansvarig och handläggare. Vid sidan av spetskompetens inom gestaltning har Frans ett fokus på landskapsanalys, kulturmiljöfrågor och vård- och underhållsplaner. Drivande i varje projekt är att finna platsens underliggande identitet och historia och att göra den läsbar via en rikare platsupplevelse.

Frans Gillberg vid seminariet om platsutveckling av Inglinge hög.

Birgitta Warodell, Länsstyrelsen hälsade välkommen och presenterade Länsstyrelsens förväntningar på konsultuppdraget. Inglinge hög är ett stort och unikt gravfält med 130 gravar och har Smålands största gravhög. Länsstyrelsen har tillsammans med Växjö kommun en ambition att utveckla området som besöksmål. Det är en del i länets Fornvårdsstrategi 2023–2027. Länsstyrelsen har upphandlat Liljewall arkitektkontor för att ta fram ett förslag till utomhusmuseum. Uppdraget till konsulten är att gestalta, illustrera och lämna ett detaljerat förslag. De ska ta hänsyn till känsliga värden och upplevelsevärden i landskapet och skapa en tilltalande utformning. Det ska vara trygghetsskapande och tillgängligt, samt ge riktning för förvaltning, miljömässig och kostnadseffektivt. Konsulten ska även utreda och redovisa konsekvenserna på kulturhistoriska värden.

Frans Gillberg presenterade hur lämningen upplevs idag och hur Liljewall arkitektkontor har läst på och känt in miljön och dess värden. Det är en speciell plats som avbildats med flera målningar och det har även gjorts utgrävningar i området, där en del fynd presenterades. Man har här gjort en landskapsanalys för att känna in siktlinjer och vad man upplever av gravfältet. De har föreslagit en placering av ett utomhusmuseum/utomhusutställning på den sydöstra sidan av högen, en plats som ligger lägre än själva gravfältet. De har inspirerats av dåtidens byggtekniker med flätningar.

Frans presenterade konsultens tre huvudteman för utställningen, nämligen 1) högens reella historia, 2) högens symboliska roll under långt tid, det sublima som 3) högens egenskap som portal till en annan tid.

Gestaltningen ska anspela på forna tiders hantverksteknik. Utställningen ska underordna sig platsen med omsorg och skapa trygghet. Utställningen ska skapa en inramning och förståelse för gravområdet. Upplevelsen av området ska förstärkas med utställningen. Material väljs med omsorg och för lång hållbarhet, obehandlad ek och stål.

Besökaren går från nutid till dåtid i en historisk vandring från parkeringen upp till gravfältet via en enkel skyltning. Väl uppe på krönet kommer utställningen att synas. Den är formad i bågar och bygd med "flätade" väggar som har tillgänglig skyltning. Som besökare går man längs utställningen och upplever att den i vissa vinklar är öppen och i andra vinklar är sluten. Det finns sittplatser i utställningsområdet.

På seminariet fanns det möjlighet att ställa frågor. Länsstyrelsen berättade om förutsättningarna för att kunna bygga på platsen, där det har bildats ett samverkansråd med områdets intressenter. Det krävs avtal med Statens Fastighetsverk, alternativt att Växjö kommun tar över fastigheten, för att genomföra en byggnation. Det kommer även att krävas arkeologisk förundersökning.

Det gröna kulturarvet i planeringen

Vid seminariet medverkade Anna Bengtsson, landskapsarkitekt och lektor vid SLU, Alnarp samt Mattias Qviström, landskapsarkitekt och professor vid SLU, Uppsala.

Anna forskar och undervisar inom miljöpsykologi och landskapsarkitektur med fokus på evidensbaserad design och planering av hälsofrämjande utemiljöer. Mattias forskar och ägnar sig åt landskaps- och planeringsforskning med ett särskilt fokus på hur det moderna landskapet har formats av och samspelar med planeringen. Utifrån landskapsplaneringens historia och möjliga framtid, har han under senare år tittat närmare på urbanisering samt fritids- och grönplanering.

Mattias Qviström och Anna Bengtsson, inför seminariet om det gröna kulturarvet i planeringen.

Grönskan i den bebyggda miljön och dess hälsoaspekter

Anna Bengtsson inledde seminariet med att lyfta fram kopplingen mellan natur och hälsa. Denna koppling har i forskningen även kunnat knytas till vår livslängd. De personer som har närhet till grönska är över lag friskare. Anna lyfte fram att 300 meter är ett tröskelvärde. Avståndet kan verka lite, men för exempelvis för många äldre och sjuka är 300 meter ett betydande avstånd. De olika avstånden delas i forskningen in i zoner, där zon 1 är möjligheten att få ta del av dagsljus och utblickar mot grönska, zon 2 är en övergångszon som exempelvis en balkong eller ett trädäck. Zon 3 är trädgården, en innergård etcetera. Denna zon är viktig för att reducera stress. En egen trädgård är också en språngbräda ut mot zon 4, som kan vara en stadsdelspark, större parkområden och så vidare, samt zon 5 som är skog eller skogspartier. Det räcker med att spendera två timmar i veckan utomhus, sammanhängande eller osammanhängande, i naturliga miljöer för att se positiva effekter på hälsan. Din relation till naturen under uppväxten spelar också roll som vuxen.

I Sverige bor 88 procent av befolkningen i städer. Anna gick igenom åtta olika upplevelsevärden för en miljöberikad stad. Även små grönområden spelar en viktig roll, men för djupare återhämtning krävs större sammanhängande områden. Det är viktigt att skapa en berikande miljö i stadsplaneringen. Skötseln är också avgörande, där skräpiga miljöer skapar otrygghet. Ett exempel från Stavanger togs upp, där de använt metoder för miljöberika staden.

Historiska studier som utgångspunkt

Mattias Qviström fokuserade sin presentation på välfärdssamhällets grönområden. Grönstrukturplaneringen var en väldigt viktig del av välfärdssamhället. Dessa områden är idag delvis hotade, då vi inte längre förstår den kontextuella planeringstanken bakom dem. Välfärdssamhällets grönområden utgör en grundbult i dagens gröns infrastruktur, men är ofta osynlig och missförstådd. Det är ett svårfångat arv.

Nästan varenda myndighet var inne i grönstrukturplaneringen och den var nära knuten till folkhälsofrågan. Mattias lyfte fram Smedby som exempel. På 1960- och 1970-talet fick vi en snabb expansion av fritiden. Det uppstod nya välfärdssjukdomar som inte funnits tidigare i det gamla bondesamhället. Dessa skulle motverkas genom folkhälsofrämjande planering. Motion lyftes in i stadsplaneringen, med en idrottspolitik där idrott var för alla. Inom den fysiska planering och fritidsplanering utsågs 25 primära rekreationsområden i Sverige som länkades samman med grönstrukturplaneringen på regional nivå och lokal nivå. De olika miljöerna skulle komplettera varandra, och grönområdet utanför den egna bostaden kopplades samman med lokala, regionala och nationella rekreationsområden. Motionscentralerna utvecklades på 1950-talet som en direkt respons på välfärdssjukdomar. 1987 fanns nästan 4000 motions-

spår i Sverige. Dessa miljöer utgör idag ett kulturarv som berättar om välfärdens planering.

Det fanns även en standardisering, en slags rumslig rättvisa. Mer socioekonomiskt utsatta områden skulle ha mer tillgång till natur och närmare till grönområden, då personerna som bodde här sällan hade tillgång till bil. Idag driver de grönområdena upp fastighetspriserna. Det sker även en förtätning på grönområden i de mer socioekonomiskt utsatta områdena. Det blir således en negativ trend, där vi i dagens stadsplanering planerar bort grönstrukturen i de områden där människor är i mest behov av den. Alla miljonprogramsområden tjänar idag på att zooma ut och titta på vad som finns runtomkring. En slags sömlös grönstruktur. För kulturmiljövården finns här en stor utmaning, då välfärdssamhällets grönstrukturer idag byggs om så att värdena försvinner.

Workshop om mötesplatser

Workshopen om mötesplatser leddes av Juliana Restrepo och Tanu Mehta, Linnéuniversitetet.

Juliana forskar och undervisar inom design och hållbarhet. Hennes forskning är praktiskt inriktad och kopplad till konceptet hem och hur personer kan tänka kring möjligheter och ageranden i relation till klimatkrisen. Tanu arbetar som facilitator vid Designinstitutionen på Linnéuniversitetet.

Juliana Restrepo och Tanu Mehta tillsammans med gruppdeltagarna, vid inledningen av workshopen.

Under workshopen var kreativitet i fokus, där deltagarna ingick i olika grupper, med en moderator i varje grupp. Diskussionerna pågick i tre steg. I steg 1 skulle olika valalternativ fastställas för en specifik person, som att bo i en by, bo i en stad, vara av viss ålder med mera. I steg 2 skapades en mötesplats för personen och i steg 3 togs en Moon board fram, med personens känslor. Grupperna tog fram tre specifika och fiktiva personer, Becky, Kim och Rut. Här följer deras personbilder:

Resultat av workshop

Becky, 16 år i Västerås. Becky går på gymnasiet och bor med en kompis. Hon gillar att shoppa, gärna i en galleria men pengar saknas för större inköp. På Erikshjälpen köper Becky därför billiga kläder och fikar. Hon vill starta en dansstudio. Hur kan vi som arkitekter hjälpa till för att underlätta vardagen för Becky? Kan annan verksamhet finnas i en galleria, utöver shopping? Hur ökar vi tryggheten i en galleria? Kan en fritidsgård finnas där? En konsthall som kan locka in ungdomar, ett bibliotek, billigt fik eller liknande? Att kunna kombinera olika verksamheter, för att få till positiva effekter.

Kim, 22 år, har gått på gymnasiet och är idag egen företagare. Kim bor på landet och gillar att samla på saker. Han bor i en undantagsstuga hos sina föräldrar. Kim har en hund och gillar att vara utomhus. Att jaga är en viktig del i hans liv. Kim är född och uppvuxen på platsen, och känner sig trygg där. Han vill ha kul och umgås med andra, bland annat att dansa. Utanför samhället finns en dansbana, men den används sällan, vilket bland annat beror på avståndet till samhället. Hur kan den aktiveras mer? Kan vi utveckla en skyttebana? Loppis? Hur gör vi för att platsen får en identitet? Hur kan vi göra insatser för de ungdomar som är kvar i samhället, på landsbygden, för att uppmuntra dem att bo kvar och locka fler att stanna? Föreningslivet är viktigt, kanske starta en teater- eller kulturförening?

Rut, 11 år, bor med sin pappa i en van på landet. Rut gillar att dansa, att vara utomhus och att umgås med andra. I den lilla byn finns en dansbana där Rut ofta går för att hänga och spontandansa. Skogen finns nära, och den gillar Rut. Scouterna är här en viktig del. Annars är skolan det viktigaste för Rut. Reflektionerna rörde här att det krävs att dessa ideella krafter finns på landsbygden. Dessutom vore det bra om det fanns föreningsverksamhet i anknytning till dansbanan eller annan aktivitet som samlar invånarna. På landsbygden är det extra viktigt att det finns ställen att vara på under fritiden, efter skolan, en plats där också de vuxna är närvarande. Hur kan byn få ett liv hela dygnet, så det inte bara blir en plats att sova på? Hur kan befintliga fastigheter nyttjas bättre, fastigheter som kanske idag står tomma?

Moon board för Rut samt gruppdeltagarna under redovisningen av workshopen.

Stadsvandring på temat postmodern och nymodern bebyggelse

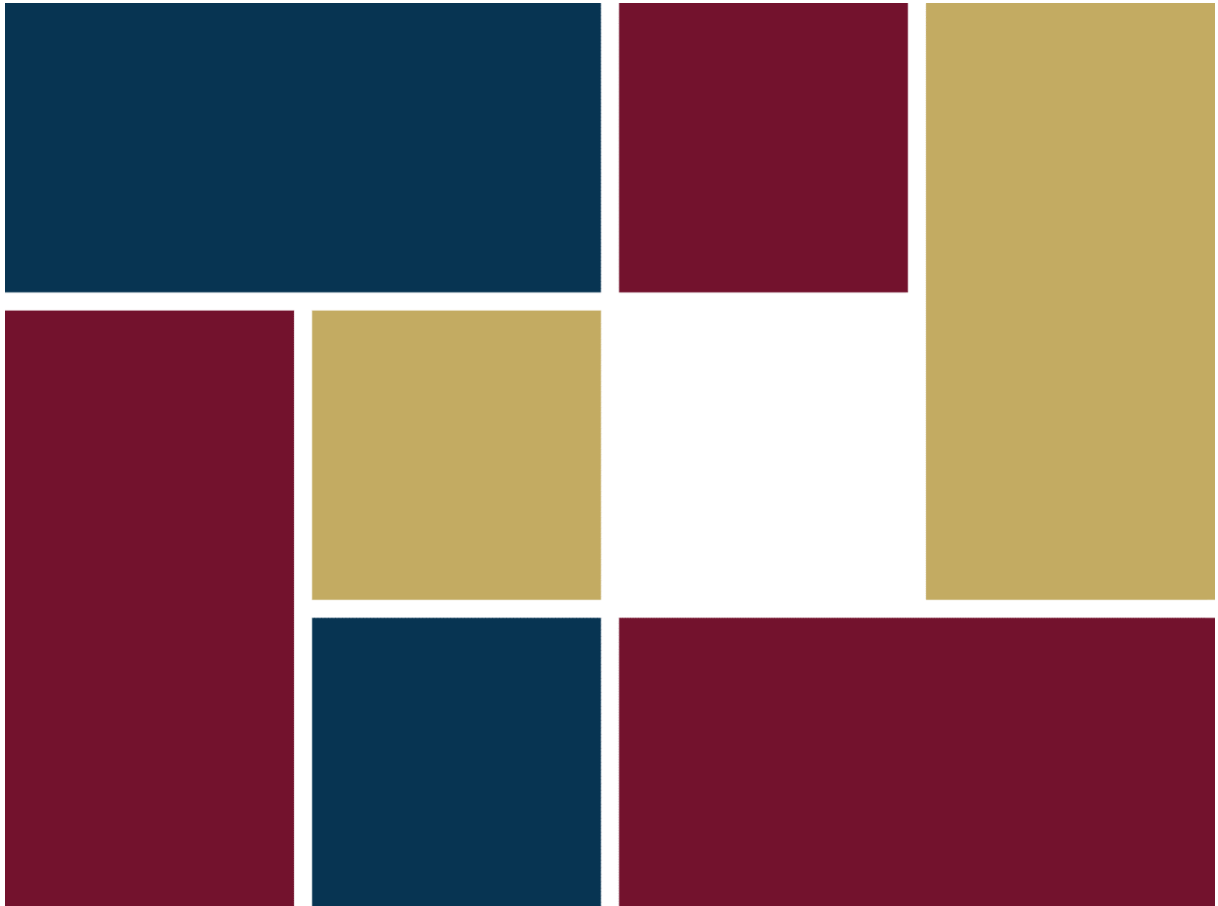
Stadsvandringen skedde i två grupper, där Birthe Pedersen Sieurin, kulturstrateg vid Växjö kommun, höll i den ena gruppen och Ludvig Svensén, byggnadsantikvarie vid Kulturparken Småland, höll i den andra gruppen.

Stadsvandringen skedde i närområdet kring Växjö Konserthus, vid Kvarteret Dockan, vid Växjö teater, vid kvarteret vid Restaurang PM, vid Kvarteret Tullen, med ny tillbyggnad till gamla polishuset, vid Kvarteret Munken vid Teatertorget, och dess tillbyggnad följt av korsningen Norrgatan-Klostergatan innan gruppen passerade Regionhuset och var tillbaka på Konserthuset igen.

Stadsvandring i centrala Växjö, på temat postmodern och nymodern bebyggelse.

Länsstyrelsen
Kronoberg

www.lansstyrelsen.se/kronoberg